

ÁLDOZATI ZÓNÁK

A fosszilis tüzelőanyagok égetése a klímaváltozás legfőbb mozgatórugója. De akkor is érdemes volna tiszta, megújuló energiára – például az Északi Sájén Rezervátumban használt napkollektoros fűtőberendezésekre – átállni, ha a fosszilis energiahordozók nem melegítenék fel a bolygót. A fosszilis tüzelőanyagok nemcsak a bolygóra károsak, hanem az emberek egészségére is; ezt jól tudják azok a közösségek, amelyek a fosszilis tüzelőanyagok kitermelésének, feldolgozásának, szállításának és elégetésének helyszínein közelében élnek.

Ahhoz, hogy fosszilis tüzelőanyagokkal fedezzessük energiaigényeinket, embereket és területeket kell feláldozni. A szénkitermelés során az emberek egészséges tüdeje és szervezete esik áldozatául a veszélyes bányász-munkának és a rossz levegőnek. A bányászat, a fúrások és az olajszennyezések károsítják a földterületeket és a vizeket.

Alig ötven évvel ezelőtt az Egyesült Államok kormányának tanácsot adó tudósok felvetették a „nemzeti áldozati területek” elképzelését. Volt, aki úgy vélte, az ország egészségének érdekében elengedhetetlen, hogy bizonyos embercsoportok és régiók kárt szenvedjenek. Az egyik ilyen terület Appalachia, amely az Egyesült Államok keleti részén, New York állam déli részétől Alabama és Georgia északi részéig húzódik.

Appalachia jó ideje két dologról nevezetes: gyönyörű hegyvidékéről és a szénről. Ám a régió sok részén az előbbit feláldozták az utóbbiért. A bányavállalatok egész hegycsúcsokat robbantottak fel, esetenként egész városokat kitelepítve. A hulladékanyagokat völgyekbe és patakokba öntötték, mert a bányászat így olcsóbb, mint a felszín alatti fejtés.

Ahhoz, hogy egy kormányzat vagy egy társadalom hajlandó legyen egész régiókat és közösségeket így feláldozni, a többi állampolgárnál kevésbé értékesként kell tekintenie az ott lakókra. Sztereotípiákat kell a köztudatba sulykolnia, amelyek úgy mutatják be az e régiókban élő és keményen dolgozó embereket, mint akik nem érnek fel a többiekhez. Ezek a sztereotípiák aztán menetségként szolgálnak arra, hogy miért nem védik meg ezeket a közösségeket a károktól. Ez történt New Orleans fekete lakosaival, mielőtt és miután lecsapott a Katrina hurrikán. És Appalachiában is ez történt. Az ott élőket régóta „suttó hegylakóknak” csúfolják, és műveletlen, iszákos, a törvényt nem tisztelő embereként ábrázolják. Márpedig ez a sztereotip kép nagyon is nyereséges célt szolgált: ugyan ki állna ki megvédeni a „suttó hegylakók” hegyeit?

Ugyanez történik a városokban is. Észak-Amerika zajos és szennyező erőművei és olajfinomítói túlnyomórészt fekete és latin ajkú közösségek lakta városrét-

szek közelében található. A vállalatok azért oda építették őket, mert úgy gondolták, a szegény embereknek nincs kellő politikai és gazdasági hatalma ahhoz, hogy kiálljanak az érdekeikért – szemben a gazdagabb negyedekkel, amelyekre odafigyelnek a politikusok, elvégre az ott lakóknak telik politikai adományokra, és arra is, hogy érdekeiket lobbistákkal képviseltessék állami vagy szövetségi szinten. A hatalom egyenlőtlen megoszlása az oka annak, hogy a színes bőrű emberek kénytelenek viselni a fosszilis tüzelőanyagokon alapuló gazdaság mérgező terhét. Ezt hívjuk környezeti rasszizmusnak.

Az áldozati zónák régóta sok hasonló vonást mutatnak világszerte. Szegények lakják őket. Félreeső helyeken vannak. Az ott élő embereknek nincs politikai hatalma, általában származásuk, nyelvük vagy társadalmi osztályuk folytán. És jól tudják, hogy a többségi társadalom letett róluk.

De az áldozati zónák egyre nagyobbra nőnek. Lehet, hogy a szén kiszorulóban van, de csillapíthatatlan energiaéhségünk miatt a bányaiipar újabb és újabb módszereket talál az olaj és a gáz kinyerésére a földből. Az egyik az úgynevezett hidraulikus repesztés. A talajba nagy nyomással befecskendezett folyadék szétrepesztí a kőzetet, így a kőzetbeli zárványokban található földgáz vagy kőolaj kiszivattyúzható. Bár a hidraulikus repesztés szivárgással, tűzzel, vízszennyezéssel jár, sőt

még a talajt is instabillá teszi, a vállalatok számára ennyi áldozatot megér, ha kellő nyereséggel tudják eladni az energiahordozókat.

A hidraulikus repesztéssel és más új technológiákkal olyan helyekről is sikerült kitermelni a fosszilis tüzelőanyagokat, ahonnan korábban túlságosan nehéz és költséges lett volna. Például a mély tengerek alatti, illetve a pala- vagy homokrétegekbe kevert olaj és gáz kitermelése sokkal könnyebben megvalósíthatóvá vált. Ezek az új technológiák a fosszilis energiahordozók újabb felfedülését hozták, tovább súlyosbítva az üvegházhatású gázok problémáját.

Ráadásul a kitermelt energiahordozókat el is kell szállítani. Csak az Egyesült Államokban az olajszállító vasúti kocsik száma 2008 és 2014 között 9500-ról majdnem félmillióra nőtt. 2013-ban több olaj ömlött ki az USA olajszállító vonatairól, mint az azt megelőző negyven évben *összesen*. Az olajárak zuhanása és a kőolajvezetékben történő szállítás előretörése miatt ma már kevesebb olajat szállítanak vasúton az USA-ban, de továbbra is milliók élnek a hanyagul karbantartott „olajbomba”-vasútvonalak mentén. 2013 júliusában egy hetvenkét színültig töltött kocsiból álló vasúti szerelvény robbant fel Kanadában, Québec tartományban. Lac-Mégantic városközpontjának fele teljesen megsemmisült. Negyvenhét ember vesztette életét.

A *The Wall Street Journal* című újság 2013-as tényfeltáró cikke szerint több mint tizenöt millió amerikai él legfeljebb 1,5 kilométer távolságban egy nemrég fúrt vagy repesztett kúttól – márpedig az ilyen kutak olaj- vagy gázzivárgás, illetve tűz forrásai lehetnek. „Az energiavállalatok egyházi tulajdonban lévő földeken, iskolaudvarokon, zárt lakóparkokban is végeztek repesztéses fúrásokat” – írta Suzanne Goldenberg újságíró a *The Guardian* című lapban.

2019-ben Donald Trump elnök adminisztrációja bejelentette, hogy engedélyezni fogja a repesztéses fúrásokat az Egyesült Államok több nemzeti parkjának határán is – amivel az olajvállalatok régi álma valósulhat meg. Nagy-Britanniában a sziget területének mintegy felén mérlegelik a hidraulikus repesztés alkalmazását.

Úgy tűnik, egyetlen hely sincs biztonságban: bármi feláldozható a fosszilis tüzelőanyagok kitermeléséért. Áldozati zónáink egyre nagyobbra nőnek. És, mint tudjuk, a szén, a kőolaj és a földgáz kitermelése során keletkező szennyezés, hulladék és pusztítás csak a probléma egyik része. Ezenkívül ott vannak az üvegházhatású gázok, amelyek az elégetésükkor kerülnek a légkörbe. Ezek fokozzák a klímaváltozást – amely mindenkit fenyeget a bolygó minden pontján.

Mostanra mindannyian az áldozati zónába kerültünk. Ez ellen össze kell fognunk, és együtt kell felemelnünk a hangunkat.

KLÍMAKEGYETLENSÉG

Amikor a globális *Iskolasztrájk a klímáért* az új-zélandi Christchurchbe is eljutott, az iskolákból az utcára özönlöttek a legkülönbözőbb korú gyerekek. Ahogy New Yorkban és világszerte több tucat más nagyvárosban, a fiatalok itt is transzparenszeket lengetve csatlakoztak a vonuló menethez. Kora délutánra kétezren gyűltek össze a városközpont egyik terén, hogy beszédeket és zenét hallgassanak.

„Annyira büszke voltam egész Christchurchre! Menynyi bátor ember! Mert nem olyan könnyű ám kisétálni az iskolából” – mesélte el Mia Sutherland, a sztrájk egyik szervezője, aki akkor 17 éves volt.

Sutherland számára a legfelemelőbb az volt, amikor az egész tömeg együtt énekelte a sztrájk himnuszát, a „Keljetek fel!” című dalt, amelyet a 12 éves Lucy Gray írt. Gray volt az első, aki klímasztrájkra hívta diáktársait Christchurchben.

Sutherland szeret a szabadban lenni. A klíma megomlása miatt akkor kezdett aggódni, amikor ráébredt: nem csak a távoli helyeket teszi majd tönkre, hanem az

által ismert és szeretett természetet is. Aztán arról is tudomást szerzett, hogy a tengerszint emelkedése és az egyre pusztítóbb ciklonok a csendes-óceáni szigeteken egész nemzeteket veszélyeztetnek. Számára ekkor vált a klímaváltozás környezeti kérdés helyett emberi jogi kérdéssé. „Itt Új-Zélandon mi is a csendes-óceáni szigetek családjának tagja vagyunk. A szomszédjainkról van szó” – mondta.

A christchurchi klímasztrájk színpadán a fiatal felszólalók egymásnak adták a mikrofont. „Mindenki olyan boldognak tűnt” – emlékezett vissza Sutherland. Aztán épp, amikor rá került volna a sor, egy barátja megragadta a karját. „Le kell állítani az egészet. Most azonnal!”

Egy rendőrtiszt lépett a színpadra, elvette a mikrofont, és felszólított mindenkit, hogy hagyja el a teret. Ahogy Sutherland elindult a buszmegálló felé, telefonja üzenetet jelzett. Lövöldözés tört ki a tértől tíz percnyire. A földre gyökerezett a lába.

Továbbolvasott. A diákok klímasztrájkjával egy időben egy Új-Zélandon lakó ausztrál férfi autójával Christchurch egyik muszlim imahelyére, az Al Noor mecsethez hajtott. Belépett, és tüzet nyitott az imádkozókra. Aztán visszaült a kocsijába, és hat perccel később egy másik mecsetben folytatta a mészárlást. Lőfegyverével több mint ötven ember életét oltotta ki. Közel ugyanennyi embert sebesített meg súlyosan.

A christchurchi gyilkos egy fehér szupremacista volt, vagyis olyan, aki azt hiszi, hogy a fehérek jobbak, felsőbbrendűek, mint a más bőrszínű emberek, ezért több jog és kiváltság kellene, hogy megillessen őket. Rasszista gyűlölet vezette. Amit a bűncselekményeiről írt, abból kitűnik, hogy a gyűlöletét tápláló egyik tényező az ökológiai összeomlás volt.

A gyilkos „ökofasisztának” nevezte magát. Az *ökologia* szó töve, ami környezettant jelent. A tudománynak ez az ága azt vizsgálja, hogyan kapcsolódnak a dolgok egymáshoz és környezetükhöz. A fasiszta szó a fasizmusból jön, ami egy olyan politikai berendezkedést jelent, amely a tekintélyelvű, diktatórikus vezetést részesíti előnyben a demokráciával szemben, és amely a faji alapú vagy nemzeti identitást az egyéni emberi jogok fölébe helyezi. A nem fehér bevándorlók beengedése Új-Zélandra vagy Európába „környezeti hadviselés”, írta a gyilkos, mivel ezeknek a régióknak a túlnépesedéséhez és pusztulásához vezet.

Ez nem igaz. A világ leggazdagabb részei és legesleggazdagabb emberei tehetnek leginkább bolygónk szennyezéséről. De ahogy társadalmaink kezdenek a környezeti és klímaválsággal foglalkozni, egyre gyakrabban bukkan majd fel ez a fajta fehér felsőbbrendűségen alapuló ökofasizmus. Valójában néhány többségében fehér országban – még az olyanokban is, amelyek alig tettek

valamit a klímaváltozás ellen – már ma is a klímaváltságot használja ürügynek a kormány a bevándorlók be nem fogadására és a szegényebb országok segélyezésének csökkentésére.

Az Európai Unió országainak, az Egyesült Államoknak, Kanadának és Ausztráliának a kormányai már eddig is megnehezítették a bevándorlók számára az országukba való belépést. Egyre inkább táborokba, börtönökbe zárják a migránsokat. Azt hangoztatják, hogy ezzel megelőzik azt, hogy más kétségbeesett emberek a határokon átkelve próbáljanak meg biztonságot keresni.

Ez jó példa a *klímaigazságtalanságra*, mivel a klímaváltozás hatásai az egyik ok, ami miatt az emberek kénytelenek otthonaikat elhagyni, és más országba vándorolni. Egy másik példa a *klímaigazságtalanságra* az, ahogy a világ leggazdagabb emberei már most igyekeznek védeni magukat a klímaváltozás és a társadalmi felfordulás legrosszabb hatásaitól. Jól felszerelt, jól őrzött privát birtokokat, kastélyokat építenek, amelyek valójában erődök. Ez elmélyíti a szakadékot a vagyonosok és vagyontalanok között, és még jobban aláássa a közös sors és a közjó elképzelését. Kevesek részére halmozza fel azokat az eszközöket, amelyek sokak megsegítésére szolgálhatnának. Azonban sem a gazdagság, sem a privát biztonsági örök nem fognak senkit mindörökre

megóvni a gyökeres felfordulástól, ha a klímaváltozás legrosszabb előrejelzései válnak valóra.

Éppen ezért nem gondolkodhatunk a klímaügyi fellépésről anélkül, hogy az igazságosság és a méltányosság szempontjait is figyelembe vennénk. Mert jelenleg a klíma összeomlására adott válaszok nagy része nyilvánvalóan *igazságtalan*. Azok az emberek szenvednek a legtöbbet, akik a legkevesebbet szennyeztek. Azok pedig, akik a legtöbbet szennyeztek, pénzük révén védik magukat tetteik legrosszabb következményeitől.

Úgyhogy az emberiség választás előtt áll.

Milyen emberek leszünk a rázós, rögös jövőben, amely már meg is kezdődött? Megosztjuk egymással, amink maradt, és összefogunk, hogy megállítsuk a mindannyuinkat sújtó fenyegetést? Vagy megpróbáljuk összeharácsolni azt, ami maradt, és csak „saját magunkra” vigyázni, mindenki mást kizárva?

A KLÍMAADÓSSÁG MEGFIZETÉSE

Nem muszáj a klímakegyetlenség útjára lépnünk. Más jövőt is választhatunk. Ehhez első lépésként őszintén el kell ismernünk, hogy a világ gazdagabb, túlfellett részei sokkal tartoznak a világ szegényebb, alulfellett részeinek. Óriási a klímaadósságuk.

Az üvegházhatású gázok idővel felgyűlnek a föld légkörében. A szén-dioxid (CO₂) például több száz évig

marad a légkörben – más gázok pedig még tovább. Bolygónk éghajlata az elmúlt több mint két évszázad folyamán kibocsátott és felgyűlt üvegházhatású gázok miatt változik ma. Azok az országok tehát, amelyek régóta fosszilis tüzelőanyagokkal működtetik ipari gazdaságukat, sokkal többet tettek a bolygó hőmérsékletének emeléséért, mint a később iparosodó országok. Amint a könyv 4. fejezetében látni fogjuk, a világ gazdag részeinek vagyona jelentős részben az Afrikából elrabolt emberek munkájából és az őslakosoktól ellopott földekből származik.

Ez azt jelenti, hogy a klímaválságot elsősorban a világ leggazdagabb országai, egyebek között az Egyesült Államok, Nyugat-Európa országai, Oroszország, Nagy-Britannia, Japán, Kanada és Ausztrália idézték elő. Ezek az országok együtt a föld lakosságának nem egész egyötödét adják, a föld éghajlatát megváltoztató szén-dioxidnak azonban közel kétharmadát bocsátották ki. Ma az USA egymaga a bolygó teljes szén-dioxid-kibocsátásának kb. 15%-áért felelős, holott a világ népességének kevesebb mint 5%-át adja.

Ám míg a gazdagabb országok és a gazdagabb emberek felelősek legnagyobb részben a klímaválságért, annak hatásai nem őket érintik a legérzékenyebben. A leggazdagabb országok közül kevés található a világ legforróbb, legszárazabb részein, és mindegyikük képes

megtermelni, amire szüksége van, vagy megfizetni annak importját – legalábbis egyelőre.

Bár Ausztráliában és Észak-Amerika nyugati részén rendszeresen pusztítanak súlyos aszályok és erdőtüzek, e két ország magasabb általános jövedelmi szintje és életszínvonala miatt sok embernek van hűtőgépe és légkondicionálója – és szükség esetén sokan tudnak új otthonba költözni. De természetesen ezekben az országokban is folyamatosan nő azoknak a száma, akik ezt nem tehetik meg.

Ahogy a Katrina hurrikán utóhatásai esetében is, az üvegházhatású gázok kibocsátása nyomán is a legszegényebb emberek és a legszegényebb országok járnak elsőként és leginkább pórul. A Világbank 2018-ban kiadott becslése szerint 2050-re a klímaváltozás okozta áradások, hőség, aszályok és élelmiszerhiány miatt több mint 140 millió embernek kell elhagynia otthonát Dél-Ázsiában, Latin-Amerikában és Afrika Szaharától délre fekvő részein. Sok szakértő úgy véli, hogy a számok ennél is magasabbak lesznek. Az otthonukat elhagyó emberek nagy része a saját országában marad, és a már ma is túlszűfolt, feszült városokba és nyomornegyedekbe zsúfolódik. Sokan azonban máshol próbálnak majd jobb életet keresni.

Az igazságosság alapja, hogy a mások által okozott válság áldozatainak jár valami. Úgyhogy az igazságos-